

GAZİ OSMAN PAŞA HAKKINDA BAZI İDDİALAR VE SULTAN ABDÜLHAMİD'İN PAŞA'YA KARŞI TUTUMU¹

Necati ÇAVDAR²
orcid.org/0000-0002-0713-6803

ÖZ

93 Harbi sonuna kadar askeri bir şahsiyet olarak öne çıkan Gazi Osman Paşa'nın siyasi hayatı 93 Harbi sonunda sarayda vazifeler almasıyla başlamıştır. Bu dönemde Sultan II. Abdülhamid'in Başyaverliği, Mâbeyn Müşirliği ve Seraskerlik gibi üst düzey görevlerde bulunmuştur. Sarayda önemli makamlarda bulunduğu yıllarda Gazi Osman Paşa, kendisine muarız olan dönemin bazı devlet adamları tarafından mali yolsuzluklarda bulunduğu, siyasi açıdan İngiliz karşıtı ve Rus yanlısı olduğu, Çırağan Vakası'ndan haberdar olduğu iddialarıyla lekelenmeye çalışılmıştır. Onu suçlayanların başında Tunuslu Hayreddin Paşa, İngiliz Büyükelçisi Henry Layard ve Nusret Paşa gelmiştir. Paşa, siyasi rakipleri tarafından Batı modeli ıslahat çalışmalarına karşı olmak ve bu konuda padişahı etkilemekle de suçlanmıştır. Bazı kişiler, Sultan Abdülhamid'in aslında Osman Paşa'yı yetersiz bulduğunu fakat onun asker ve halk arasındaki şöhretini kullanarak ordunun güvenliğini kazanmaya çalıştığını ileri sürmüşlerdir. Padişah, Osman Paşa hakkında cereyan eden çok sayıda itham karşısında her defasında ona itimat ederek onu saraydan ve vazifeden uzaklaştırmamıştır. Hatta Paşa'ya olan itimadı zamanla akraba ilişkisine dönüşmüş, Padişah iki kızını Osman Paşa'nın iki oğlu ile evlendirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gazi Osman Paşa, Sultan II. Abdülhamid, Rusya, İngiltere, Suçlama.

ARGUMENTS ABOUT GHAZI OSMAN PASHA AND SULTAN ABDULHAMID'S ATTITUDE TO PASHA

ABSTRACT

Until the end of 93 Warfare, Ghazi Osman Pasha has been known with his military personality. His political life began with his taking missions at palace at the end of the 93 Warfare. During this time, he assigned senior missions as First-Aid-De Camp of The President of Sultan 2nd Abdülhamit, Mâbeyn Consultant and Seraskerat. In those years, when he was in important positions at the palace; Ghazi Osman Pasha was defamed by statesmen with the claims like; Pasha links with financial corruption in economy, being as partisan about Russia and opponent of British and also be aware of Çırağan Case. The leading accusers were Tunuslu Hayrettin Pasha, English Ambassador; Henry Layard and. Nusret Pasha. Besides that, he was also accused of being against to Western way of improvements and affecting Padişah. Some people claimed that Osman Pasha was inadequate according to Sultan Abdulhamit and Sultan was trying to gain trust of the army by using his public and military fame. Beyond these accusations-too much not to ignore- about Osman Pasha, Padishah did not dismiss him not only from the palace but also from the mission he continued to trust him. Furthermore, his confidence to Pasha turned into a relative relationship. Padishah gave his two daughters marriage with the sons of Osman Pasha. Osman Pasha got an important role in palace based on his close relationships.

Keywords: Ghazi Osman Pasha, Sultan Abdülhamid II, Russia, England, Blame.

¹ Bu makale, 5 Nisan 2017 tarihinde "Gazi Osman Paşa ve Dönemi II. Uluslararası Sempozyumu"nda sunulan aynı adlı özet bildirinin genişletilmiş halidir.

² Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ncavdar19@gmail.com.

Giriş

“Büyük insanlar olmadan büyük işler başarılamaz, insanları büyük yapan ise kendi azim ve kararlarıdır”. Charles de Gaulle

Gazi Osman Paşa, bu hakikatin işaret ettiği azim ve kararları sayesinde tarihte iz bırakmış, askerî liyakati yerli ve yabancı askerî ve siyasî uzmanların takdirini kazanmış, Dünya ve Türk tarihinin önemli bir askerî figürüdür. Gazi Osman Paşa anılınca akla gelen ilk kavramın “Plevne” olması, tarihî simaların biyografisinde genellikle ön plana çıkarılan noktanın onun tanınmasına vesile olan en bilinen yönü olduğu gerçeğiyle ilgilidir. Bu bağlamda Gazi Osman Paşa da doğal olarak Plevne Savunması ile özdeşleştirilmiştir. Bunun yanında elbette Gazi Osman Paşa’nın siyasî faaliyetleri, askerî hizmetleri, idari görevleri, ıslahat çalışmaları ve onun hakkında ileri sürülen bazı iddialar da mevcuttur. Paşa’nın toplumda bilinen tarihî karakterinin meydana gelmesinde ailesi, yetişme şartları, kişiliği ve okuduğu okullar gibi çok sayıda değişkenin tesiri bulunmaktadır. Paşanın meslekî hayatı boyunca sergilediği, 93 Harbi esnasında Plevne Savunması’nda zirveye ulaşmış olan tutum ve davranışları onun karakter özelliğinin bir tezahürüdür.

Gazi Osman Paşa’nın biyografisi konusunda bugün son söz söylenmiş değildir. Özellikle ailesi konusunda bazı müphem noktalar mevcuttur. Bütüncül ve objektif bir biyografi inşasında varılabilecek en zor karar, hayatı incelenen şahsın kişiliği, fikirleri ve mensubiyeti gibi konularda, kendi dilinden çıkmamış ifadelerle onu vasıflandırmaktır. Bu yüzden Leon Halkın’ın ifadesiyle *“biyografi güç bir sanattır”* (Halkın, 1989: 61). Çünkü artık tarihin bir nesnesi olmuş insana yeniden kimlik çıkarmak ve onu belki de gerçeğin dışında bambaşka bir figür olarak tarihe mal etmek büyük bir sorumluluk gerektirir. Temel olarak Plevne öncesi ve Plevne sonrası olmak üzere iki ana başlıkta incelenebilecek olan Gazi Osman Paşa’nın hayatı, özellikle Plevne’deki mücadelesi ve gösterdiği askeri başarı konusunda çok sayıda bilimsel ve popüler çalışma mevcuttur. Bu çalışma, Gazi Osman Paşa’nın çok bilinen yönleri üzerinde durmuş olan çalışmalardan farklı olarak, biraz da biyografi yazınının daha ziyade övgüye mütemayil bakış açısının dışına çıkarak, Paşa’nın fazla üzerinde durulmamış olan tenkide matuf yönleri üzerine odaklanmak gibi zor bir görevi ifa etmeyi hedeflemektedir. Gazi Osman Paşa’yı belki de ilk defa alışılmışın dışında bir yönüyle ele alacak olan yazımıza doğrudan Paşa hakkında ileri sürülmüş iddialar ile başlamanın şahsımızda ona karşı bir önyargının mevcudiyeti noktasında anlaşılabilmesi endişesi ve biyografi yazımının genel kaideleri usulünce, Paşanın hayat safhaları hakkında verilecek genel bilgilerden sonra asıl konuya geçilecektir.

Ailesi

Gazi Osman Paşa'nın asıl adının *Osman Nuri* olduğu bilinmektedir. Sicill-i Ahvâl adı verilen Osmanlı devletindeki memur sicil kaydında, nişan ve madalyalarında, atama yazılarında adı hep *Osman Nuri* olarak kullanılmıştır. Gazi Osman Paşa konusunda yapılan akademik çalışmaların tamamına yakınında Paşa'nın Tokat'ta doğduğu kabul edilmektedir. Gazi Osman Paşa da bu bilgiyi 22 Kasım 1890 tarihli Sicill-i Ahvâl (hâl tercümesi) kaydında teyit etmektedir. Fakat bazı yabancı yazarlar onun Amasya'da doğmuş olduğunu iddia etmişlerdir. Osman Paşa'nın doğduğu yer olarak bilinen köy, günümüzde Tokat ili merkez ilçeye bağlı, eski adıyla *Zodu*, bugünkü adıyla Gazi Osman Paşa'dır (Nişanyan, 2010: 297; <https://tr.wikipedia.org/wiki/GaziosmanpaşaTokat>).

Paşa'nın doğum tarihi konusunda da ihtilaf söz konusudur. Onun doğum tarihi hakkında yaygın olarak bilinen yıl 1832'dir. Bunun yanında bazı yabancı yazarlar 1837 yılını, az sayıda araştırmacı ise onun doğum yılı olarak 1833 tarihini göstermektedirler. Paşa'nın hayatını doktora tezi olarak yazan Metin Hülagü, doğum tarihinin kesin olarak 1833 yılı olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Osman Paşa'nın Sicill-i Ahvâl kaydında verdiği hicri 1249 yılının miladi 1833'e tekabül etmesi sebebiyle paşanın doğum tarihinin tartışmaya mahal vermeyecek derecede açık olduğu anlaşılmaktadır.

Osman Paşa'nın anne ve babasının kimliklerine gelince; Paşa, Sicill-i Ahvâl kaydında ailesine fazla yer vermemiş olup babasının ve annesinin isimlerini ve hangi sülaleden olduklarını da belirtmemiştir. Bu konuda kesin bir bilgi olmamakla beraber farklı iddialar mevcuttur. Paşa'nın hem sicil kaydından elde edilen bilgilerden hem de maiyetinde çalışmış şahısların hatıratından elde edilen verilere göre babasının İstanbul kereste gümrüğünde kâtip olarak çalışan Mehmed Efendi olduğu muhtemeldir (Hülagü, 1996: 464; Hülagü, 2006: 27-28). Gazi Osman Paşa'nın kalfalarından Doktor Faik Bey de, Paşa'yı yakından tanıdığını ve babasının kereste gümrüğünde çalışan kâtip Mehmed Efendi nâmında bir zat olduğunu (Hülagü, 2006: 28) yazmıştır. Tokat tarihi araştırmacısı Halis Turgut Cinlioğlu ise tamamen başka bir bilgi vererek Gazi Osman Paşa'nın babasının Çubukçu Şerif Ağa adlı şahıs olduğunu ileri sürmüştür (Cinlioğlu, 1944: 80). Osman Paşa'nın annesinin kimliğini tespit edebilme konusundaki bilgiler ise yetersizdir. Yapılan araştırmalar Paşa'nın annesinin adı ve mensup olduğu sülale hakkında kesin bir netice ortaya koyamamıştır. Ancak Turgut Cinlioğlu, Paşa'nın annesinin adının Şâkire Hanım olduğunu söylemektedir (Cinlioğlu, 1944: 80). Yakın zamanda Gaziosmanpaşa Üniversitesi tarih bölümü öğretim üyesi İbrahim Aykun'un Tokat Şeyh-i Şirvanî kabristanında tespit etmiş olduğu ve Gazi Osman Paşa'nın annesine ait olma

ihimali bulunan mezar taşında şu ibareler yer almaktadır. “Tokat eşrafından Yağcızade Mehmed Bey halilesi(eşi), 6. Ordu-yu Hümayun Feriki Yağcızade Elhâc Ali Paşa kerimesi(kızı) merhume Şâkire Hanım, ruhuna fâtiha. Fi sene 1325(1909)”. Bu mezar taşı Halis Turgut Cinlioğlu’nun iddiasını destekler mahiyettedir.

Ailesinin tek erkek çocuğu olduğu bilinen Osman Paşa’nın başka kardeşlerinin olup olmadığı da yine bilinmeyenler listesindedir. Paşa’nın *Yağcıoğulları* ailesine mensubiyeti ise bugün itibariyle kesinlik arz eden bir durum değildir (Hülagü, 1996: 131). Kaynakların çoğu Paşa’yı “*Yağcıoğullarından yoksul bir aileye mensup*” olarak göstermektedir. “Osmanlılar Zamanında Tokat” eserinin yazarı Tokatlı Halis Turgut Cinlioğlu, Gazi Osman Paşa’nın *Yağcıoğulları* ailesine mensup olmadığını ileri sürmüştür. Cinlioğlu’na göre; “*Yağcıoğulları fakir değil varlıklı bir ailedir. Ayrıca Yağcıoğullarının ileri gelenleri de Paşa’nın kendi ailelerine mensup olmadığını ifade etmişlerdir*” (Cinlioğlu, 1944: 80).ERCÜMENT EKREM TALU ise Paşa’nın kesin olarak Yağcıoğulları ailesine mensup olduğunu (Talu, 2009: 18) iddia etmektedir.

Gazi Osman Paşa’nın ilk çocukluk döneminin Tokat’ta geçmiş olduğu anlaşılmaktadır. Paşa’nın tercüme-i hal belgesinde yer alan “*Pederimin Dersaâdet’te bulunmuş olduğu cihetle Tokat’tan tekmil-i familyaca Dersaâdet’e hicret olunmuş olup*” (Hülagü, 2006: 27) şeklindeki ifadelerden hem onun ilk çocukluk yıllarının Tokat’ta geçmiş olduğu hem de babasının İstanbul’da çalışmakta olduğu konusunda bilgi edinmek mümkündür. Muhtelif kaynaklarda Osman Nuri’nin “*fakir ama temiz bir ailenin tek erkek çocuğu olarak doğduğu*” (Açıkel, 2000: 32) ifade edilmiştir. Osman Nuri 7-8 yaşlarındayken tüm aile fertleriyle birlikte İstanbul’da bulunan babasının yanına gitmiş olup Beşiktaş semtine, bazı kaynaklara göre ise Cihangir semtine yerleşmişlerdir (Hülagü, 1993: 28). Bütün bu tartışmalardan da anlaşılaacağı üzere Gazi Osman Paşa hakkında bugün bilinenlerin yapılacak olan akademik çalışmalar neticesinde değişikliğe uğraması muhtemeldir.

Osman Nuri Paşa binbaşı rütbesindeyken, Ferik Neşet Paşa’nın kız kardeşi Zâtıgöl Hanım ile evlenmiş olup bu evlilikten Ali Nureddin, Kemâleddin, Cemâleddin ve Hüseyin Abdülkadir adlı dört çocuğu dünyaya gelmiştir. Sultan II. Abdülhamid, Gazi Osman Paşa’yı devlet adamı olarak çok takdir ettiği için onunla akrabalık bağı da kurarak paşanın iki oğlunu kendisine damat yapmıştır. Yıllarca astım hastalığından muzdarip olan Osman Paşa, 23 Mart 1316 (4-5 Nisan 1900) Perşembe günü vefat etmiş, Paşa’nın vasiyeti ve Padişah’ın onayıyla Fatih Camii haziresine defnedilmiştir (Özcan, 2002: 251).

Tahsili ve Görevleri

Bazı kaynaklar onun ilk tahsilini Tokat'ta ikmal etmiş olduğunu yazmış olmalarına rağmen çoğu kaynak onun ilk tahsilini İstanbul'da Cihangir Sıbyan Mektebi'nde 1844'te tamamlamış olduğunu kabul etmektedir (Hülagü, 1993: 29; Açıklık, 2000: 37). Gazi Osman Paşa ise hal tercümesinde İstanbul'da Sıbyan Mektebine başladığını ifade etmiştir (Açıklık, 2000: 33). Sıbyan Mektebinden sonra Osman Nuri 1844 yılında dayısının Ders Nâzırı bulunduğu Askerî İdadi'ye başlamıştır (Açıklık, 2000: 34). Burada beş yıllık tahsilini tamamladıktan sonra 1849'da Harbiye'ye girmiştir. Dört yıllık tahsilini tamamladıktan sonra 1853 yılında okul derecesi ile Mülazım-ı Sâni (Teğmen) olarak mezun olmuştur (Hülagü, 2006: 29). Harbiye'den sonra imtihansız olarak kurmay sınıfına (Erkân-ı Harb) kaydolmuş fakat o esnada Kırım Harbi başladığı için cephede görevlendirilmiştir (Hülagü, 1993: 31). Harp boyunca cephede yer aldıktan sonra harp sonunda İstanbul'a dönen Osman Paşa daha önce kaydolduğu Erkân-ı Harbiye'ye devam ederek 1858'de Kolağası olarak mezun olmuştur (Açıklık, 2000: 33; Hülagü, 1993: 31).

Gazi Osman Paşa'nın katılmış olduğu savaşlar üç başlıkta toplanabilir. Bunlar; Kırım Harbi (1853-1856), Osmanlı-Sırp Savaşı (1876) ve 93 Harbi (1877-78 Osmanlı-Rus Harbi)dir (Hülagü, 1996: 132). Meslek hayatında ilk görevini Kırım Harbi'nde almıştır. *Erkân-ı Harb* öğrencisi iken gittiği bu harpten 1857 yılında dönmüştür. Anadolu, Rumeli, Suriye, Yemen ve Girit başta olmak üzere Osmanlı coğrafyasının muhtelif yerlerinde askeri vazifelerini başarıyla icra etmiştir. 1866 yılında çıkan Büyük Girit İsyanında görevlendirilen Osman Paşa Yarbay rütbesi ile askerin başına geçerek İsfakiye'de dağlı eşkıyayı perişan etmiştir. Buradaki hizmetlerinden sonra adı ilk defa ön plana çıkmış ve şöhret kazanmış, Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa'nın takdirini kazanarak Albaylığa terfi ettirilmiştir (Hülagü, 1993: 36). 1868'de Yemen'de çıkan isyanı bastırmak üzere tertip edilen Redif Paşa komutasındaki orduda 3 yıl Alay kumandanı olarak görev almış, bu görev neticesinde rütbesi Mirliya (Tuğgeneral) olmuştur (Hülagü, 2006: 34). 1873 yılında, 39 yaşında iken, Ferik (Tümgeneral) rütbesine terfi ettirilerek Yenipazar Tümen Komutanlığı'na tayin edilen (Açıklık, 2000: 35). Osman Paşa 1875'te merkezi Erzurum'da bulunan 4. Ordu kumandanlığına atanmıştır. 1875 yılı içerisinde Bosna-Hersek olayları, Karadağ İsyanı ve Bulgaristan'daki karışıklık nedeniyle tam bir kargaşa içerisinde olan Rumeli'deki huzursuzluğun giderilmesi vazifesiyle Niş'te görevlendirilmiştir (Hülagü, 2006: 35). 1876'da Sırpların bağımsızlık hareketlerine girişmesi üzerine Osman Paşa'nın Sırpları hiç beklemedikleri şekilde karşılaması üzerine Sırplar Ruslardan yardım istemiştir. Bu savaşla Osman Paşa adını tamamen duyurarak şöhretini

pekiştirmiş, rütbesi Müşirliğe terfi ettirilmiştir. Osman Paşa'nın tarihe mal olduğu ve asıl şöhretini kazandığı savaş ise 1877-78 Osmanlı Rus Harbi olmuştur (Açıkel, 2000: 35).

Gazi Osman Paşa'nın "Yıldız" Hayatı

93 Harbi sonuna kadar Askerî bir şahsiyet olarak öne çıkan Osman Paşa'nın 1878 yılına kadar siyasetle irtibatına dair bir gösterge mevcut değildir. Paşa'nın siyasi hayatı 93 Harbi sonunda sarayda vazifeler almasıyla başlamıştır. Gazi Osman Paşa 1878-1900 yılları arasındaki saray görevleri esnasında saraya sadakati münasebetiyle, II. Abdülhamid devrinde lekelenmeden kalabilmiş ender şahıslar arasında yer almıştır. Paşa'nın herhangi bir siyasi oluşum veya fikir cereyanına intisab edip etmediğini ya da devrinin saray halkı ve devlet erkânı hakkındaki düşüncelerini öğrenebileceğimiz net bir malumat mevcut değildir. Türkçe kaynaklar, genellikle Osman Paşa'nın padişah tarafından kendisine verilen görevleri titizlikle yerine getiren ve Sultan Abdülhamid tarafından takdir edilen bir kişi olduğu üzerinde durmaktadırlar. Paşa'nın kendisi de *"yirmi seneden beri hiçbir şeye karışmayarak sadece padişahın rızası doğrultusunda çalıştım, padişahın bekasından başka bir şey arzu etmedim"* (Hülagü, 1993: 289) ifadeleri ile bu görüşü teyit etmiştir.

Gazi Osman Paşa, 1878-1900 yılları arasında Hassa Müşirliği, Seraskerlik ve Mâbeyn Müşirliği gibi çok mühim üst düzey görevlerde bulunmuştur. Paşa Rus esaretinden kurtulup İstanbul'a geldikten çok kısa bir süre sonra, 14 Mart 1878'de Padişah tarafından Hassa Müşirliği'ne tayin edilmiştir (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, Matbaa-i Amire, 1296(1879), s. 39). Hassa Ordusu, merkezi İstanbul'da bulunan Birinci Ordu olup İstanbul'un, dolayısıyla da Saray'ın, muhafazası ile görevliydi (Pakalın, 1993: 763). Hassa Müşirliği'ne atanan Gazi Osman Paşa bir bakıma Padişahı korumakla görevli özel birliklere kumanda edecekti. Paşa, Hassa Müşirliği görevinin yanı sıra 5 Kasım 1878 tarihinde Mâbeyn Müşirliğine de tayin edilmiş ve bu tarihten başlayarak 1900 yılında vefatına kadar Mâbeyn Müşirliği görevini yürütmüştür (BOA. İ. DH. 964/76193, 12 Receb 95 (12 Temmuz 1878); Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, Matbaa-i Amire, 1297(1880): 65). Arapçada "işaret edici" demek olan Müşir, ıstılahta "devlet işlerinde emir ve işaret eden" demektir (Pakalın, 1993: C. II, 636). İlk defa Büyük Selçuklular tarafından kullanılmaya başlandığı muhtemel olan bu unvanın sıfat özelliğinden çıkıp askerî bir unvan haline gelmesi XIX. yüzyılda gerçekleşmiş, 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra "Müşir" unvanı gerçek bir askerî rütbe haline gelmiştir (Türkmen, 2006: 160). Hassa Müşirliği ya da Mâbeyn-i Hümayun Müşirliği, Osmanlı bürokrasisinde 1832-1908 yılları arasında kullanılmış bir unvandır. Padişah'ın özel kalem müdürlüğü diyebileceğimiz bu makamda görevlendirilen

sivil yöneticiye en yüksek paşalık rütbesi olan Müşirlik payesi verilirdi. İlk Mâbeyn-i Hümâyun Müşiri Ahmet Fevzi Paşa, en ünlü Mâbeyn-i Hümâyun Müşiri ise Gazi Osman Paşa'dır (Mehmed Süreyya, 1996: 190). Saray'ın daire amiri olup bir nevi Saray Nazırlığı görevini üstlenen Mâbeyn-i Hümâyun Müşiri aynı zamanda Cuma Selamlığı ve bayram alaylarında Padişah'a refakat ederdi (Karaca, 2002: 610; Pakalın, 2008: 28). II. Abdülhamid döneminde 400 kişiyi aşan bu kurumdaki görevli sayısı II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 25 kişi ile sınırlandırılarak Mâbeyn-i Hümâyun'un devlet yönetimindeki önemi de azaltılmıştır (Akyıldız, 2003: 283-286).

Gazi Osman Paşa'nın Mâbeyn Müşirliği'ne getirilmesi, Sultan Abdülhamid'in Plevne kahramanının şöhretinden faydalanmaya çalıştığı şeklinde yorumlanmıştır. Gazi Osman Paşa, 1878 yılından 1900 yılına kadar aralıksız olarak sürdürdüğü Mâbeyn Müşirliği göreviyle sarayın nüfuzlu bir siması haline gelmiştir. Gazi Osman Paşa'nın 1900 yılında vefatından sonra Mâbeyn Müşirliği makamına bir görevlendirme yapılmayarak bu makam boş bırakılmıştır. 1909 yılına kadar resmiyette bu makam varlığını devam ettirse de Gazi Osman Paşa ile birlikte fiilen sona ermiştir (Hülagü, 1993: 263). Osmanlı Devlet Sâlnâmelerinde 1900 yılından itibaren bu makamın karşılığının boş bırakıldığı görülmektedir (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, Matbaa-i Amire, 1318(1900): 92; Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, Matbaa-i Ahmed İhsan, 1326(1908): 120).

Gazi Osman Paşa, saraya intisap ettikten sonra 1878-1885 yılları arasında dört defa Seraskerlik makamına getirilmiştir ki bu vazifelerinin toplamı yaklaşık yedi yıl sürmüştür. 1885'te Bulgar Meselesi bağlamında, Prens Battenberg'in Doğu Rumeli'yi istila etmesi üzerine Gazi Osman Paşa harp taraftarı olmak töhmetiyle itham olunarak Seraskerlik makamından azlolunmuştur. (BOA. İ. DH. 964/76193, 15 Zilhicce 302 (25 Eylül 1885); Sedes, 1952: 5-7). Ali Saib Paşa'nın 1891'de (R. 9 Ağustos 1307) vefatı üzerine Gazi Osman Paşa ikinci defa Seraskerlik makamına getirilmişse de memuriyeti uzun sürmemiştir (Pakalın, 2008: 27).

Saray'daki görevine başladıktan sonra Gazi Osman Paşa'nın adının ön plana çıkmış olduğu gelişmelerden birisi Yıldız Mahkemesi'ndeki vazifesi olmuştur. Sultan Abdülaziz olayını soruşturmak amacıyla Haziran 1881'de Sultan II. Abdülhamid tarafından Yıldız Sarayı'nda kurulan özel mahkeme, olayın intihar değil katl olduğuna hükmetmiştir (Uzunçarşılı, 2000: 209-211). Bu karar üzerine Sultan Abdülhamid Mâbeyn-i Hümâyun'da Safvet Paşa başkanlığında eski sadrazamlardan, vezirlerden, müşirlerden ve feriklerden oluşan 25 kişilik bir istişare heyeti teşkil etmiştir. Gazi Osman Paşa da bu heyet içerisinde yer almıştır. Heyette

Gazi Osman Paşa'nın da aralarında bulunduğu 15 kişilik grup mahkemenin zanlılar hakkında verdiği idam kararının uygulanmasını talep ederken (Hülagü, 2000: 108) Tunuslu Hayreddin Paşa'nın başı çektiği 10 kişilik diğer grup ise kararın müebbet hapse çevrilmesini uygun görmüşlerdir. Padişahın ikinci grubun fikrini uygun bularak idam hükmünü sürgün cezasına çevirmesinden sonra Midhat Paşa Ağustos 1881'de Taif'e gönderilmiştir (Çetin, 1998: 230-231).

Gazi Osman Paşa Hakkında İleri Sürülen İddialar

Gazi Osman Paşa, II. Abdülhamid dönemi gibi hassas bir dönemde uzun yıllar boyunca padişahın en yakınında yer alması hasebiyle hem siyasi mahareti hem de güven telkin eden şahsiyeti sayesinde sadakatini ve rüşdünü ispat etmiştir. Buna rağmen saraya yakın çoğu görevlinin maruz kaldığı zorluğu Gazi Osman Paşa da tecrübe etmiştir. Paşa'yı lekelemek isteyen bazı çevrelerin ve şahısların O'nun hakkında ciddi iddialar ileri sürdükleri görülmektedir. Fakat şüphesiz ki Paşa'yı çevresindeki insanlardan daha yakından tanımakta olup muhtemel ki Paşa hakkında gerekli tahkikatı yaptırmakta olan Sultan Abdülhamid'in bu iddiaların tesirinde kalmadığı anlaşılmaktadır.

Gazi Osman Paşa hakkındaki ilk iddia, onun 12 Aralık 1878 tarihinde Seraskerlik makamına tayin edilmesi üzerine gündeme gelmiştir (Hülagü, 1993: 290). Bazı devlet adamları Gazi Osman Paşa'nın o esnada Dâhiliye Nazırı Müsteşarı ve İntihab-ı Memurîn-i Mülkiye Komisyonu Başkanı olan Kâmil Paşa (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, Matbaa-i Amire, 1297(1880): 65) ile olan şahsi yakınlığını *Padişaha muhalif bir grup oluşturduğu* şeklinde yorumlayarak Paşa'yı şikâyet etmişlerdir (Bayur, 1954: 158). Saltanatının bekası için her türlü ihtimali dikkate alan Padişah, tahkikat neticesinde durumun sanıldığı gibi olmadığını teyit ederek Gazi Osman Paşa'yı Seraskerlik makamında bırakmıştır.

Düşünce ve yaşayış biçimi olarak dindar bir tutum sergilemenin yanında Batılı yaşam biçimine muhalefeti dönemin devlet adamları tarafından yakinen bilinen Gazi Osman Paşa, “İslâmi müesseselerin ihyası yoluyla devletin terakki edebileceği” zihniyetini taşımaktaydı. Düşünce ve karakter itibarıyla dindar bir insan olan Paşa, kendi ifadesiyle, birkaç yıl müstesna bütün ömrü boyunca ibadetini eda etmiştir (Hülagü, 2006: 243). Bu nedenle kendisine muhalif olan şahıs ve zümreler tarafından “aşırı dinci, fanatik, cahil, dar görüşlü ve bağnaz” olmakla itham edilmiş, bu yönüyle padişahın yapmak istediği batı tarzı yenileşme çalışmalarına karşı çıkarak Padişahı doğrudan olmasa da dolaylı olarak tesir altında bıraktığı düşüncesi hâsıl olmuştur. Paşa, İngiliz kaynaklarına göre “Osmanlı ülkesinde bağnazları ve dini grupların omurgasını” temsil etmiştir (Hülagü, 1993: 293).

Paşa, dönemin bazı devlet adamları tarafından mali yolsuzluklarda bulunduğu ileri sürülerek lekelenmeye çalışılmıştır. Onu yolsuzluk yapmak ve rüşvet almakla suçlayanların başında Tunuslu Hayreddin Paşa, İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Henry Layard ve Plevne Muharebelerinde subay olarak vazife yapmış olan İngiliz asıllı William Herbert gelmiştir. Diplomat, gezgin, arkeolog, sanat tarihçisi ve yazar olan Sir Austen Henry Layard (Ortaylı, 2010) Protestan bir aileye mensuptur. 1839 yılında Avrupa'yı, Anadolu'yu ve Asya'yı gezmiştir. İstanbul'da Arapça ve Farsça öğrenmiştir. 1845 yılında Sir Stratford Canning ile Girit harabelerini gezerek antik eserleri kayda geçirmiştir. 1849'da İngiltere'nin İstanbul Sefaretine memur olarak tayin edilmiştir (Musavver Medeniyet, 22 Mart 1876(H. 25 Safer 1293: nr. 7). Henry Layard 1878-1880 yılları arasında İstanbul'da Fevkalade Murahhas İngiltere Büyükelçisi olarak görev yapmıştır (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, Maarif Matbaası, 1295(1878): 447; Ayyıldız, 2008: 192). 1881 yılında Osmanlı ordusunun ıslahını gerçekleştirmek amacıyla kurulan ve Seraskerlikte toplanan Alman ve İngiliz subaylarının istihdam edildiği komisyonda İngiliz Büyükelçisi Henry Layard da İngiliz subayları ile birlikte önemli çalışmalar yapmıştır (Hülagü, 1993: 304).

Henry Layard ve etrafındakiler Gazi Osman Paşa'yı, ordunun ihtiyacı için tahsis edilmiş olan milyonlarca lirayı zimmetine geçirmekle suçlamışlardır. Herbert, yıllar sonra İstanbul'da Osman Paşa'yı ziyareti esnasında *Osman Paşa'nın bu durumu kendisine itiraf ettiğini* ileri sürmüştür. Gazi Osman Paşa hakkındaki bu iddia sadece Herbert tarafında ileri sürülmüştür. Elbette ki bu suçlamalar siyasi mücadelenin bir neticesi olup ispata muhtaçtır. Ayrıca bu iddiada bulunan şahısların hem Sultan Abdülhamid'e hem de Gazi Osman Paşa'ya muhalif, İngiliz yanlısı kişiler olmaları dikkatten kaçmamaktadır. Bu suçlamaların muhtemel sebebi; Osman Paşa'nın, Tunuslu Hayreddin Paşa'nın takip ettiği İngiliz yanlısı politikaya ve Batı modeli ıslahat hareketine karşı olmasıdır. Gazi Osman Paşa'nın yolsuzluk yapması şöyle dursun; yabancı kaynaklar, Paşa'nın ordunun ıslahı için kurulan komisyon çalışmalarına şiddetle karşı olmasını, reform planını çok masraflı bulmasına ve reformların orduya faydadan çok zarar vereceği düşüncesine bağlamışlardır (Hülagü, 1993: 307).

Paşa, siyasi rakipleri ve İngiliz sefiri Layard tarafından Rus hayranı olup Ruslar tarafından satın alınmak, onlarla işbirliği yapmak ve İngilizlerden nefret etmekle itham edilmiştir. İngiliz elçisi Layard'ın ve daha sonra yerine gelen Mr. Goschen'in raporlarında Osman Paşa'nın Ruslardan para alarak onların hesaplarına çalıştığı ve yetimlerin hakkını yediği iddia edilmiştir (Eraslan, 1992: 159). Paşa'nın Rus taraftarı olmasının gerekçesinin Plevne'den sonra Ruslara esareti esnasında Rus Çar'ının kendisine ilgi göstermesi olduğu iddia edilmiştir.

Ancak Paşa'nın Rus taraftarı olduğuna dair kesin bir delil bulunmaması bir yana, Paşa'nın Ruslardan hoşlanmadığı da bilinmektedir.

Gazi Osman Paşa'nın İngiliz yanlısı bir dış politika takibine karşı olduğu bilinmektedir. Paşanın İngiliz aleyhtarı olmasının nedenlerinin, İngilizlerin 1882'de Mısır'ı işgal etmesi ve 93 Harbi'nde Osmanlı Devleti'ni Rusya karşısında yardımsız bırakması olduğu iddia edilmiştir. Paşa'nın İngilizlerden “nefret ettiğine” dair açık bir malumat bulunmamaktadır. Ancak bazı İngiliz kaynaklarının Paşayı “*Osmanlıda bağnazları temsil eden, aşırı dinci*” olarak tasvir etmesinin Paşa'nın İngilizlere karşı olmasından mütevellit olduğu düşünülebilir. Osman Paşa aleyhindeki İngiliz propagandasının bir diğer nedeni de Hindistan Müslümanları arasındaki nüfuzunu İslâm Birliği siyaseti için kullandığına inanılmasıydı. Çünkü Gazi Osman Paşa'nın 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'ni günü gününe takip ettikleri bilinen Hindistan Müslümanları arasında büyük nüfuza sahip olduğu bilinmekteydi. İngilizlere göre, Hindistan Müslümanlarını İngiliz idaresine karşı ayaklandırmak için tahrik edici metinleri Gazi Osman Paşa kaleme alıyordu (Eraslan, 1992: 159). İngilizler, Osmanlı Devleti'nin Osman Paşa aracılığıyla Hindistanlı Müslümanların en aşırılarından Umet Hüseyin ile, benzer şekilde Mısır ve Arabistan'daki ve İstanbul'daki İngiliz karşıtı Müslüman gruplarla irtibat kurduğunu ileri sürmüşlerdir. Gazi Osman Paşa, İngiliz devlet adamı Sir Alfred Sandison ile 7 Temmuz 1880 tarihinde İstanbul'daki bir görüşmesinde, bütün bu iddia ve ithamları reddederek İngiliz düşmanı olmadığını, Rus hayranı olmadığını ve reform karşıtı olmadığını ifade etmiştir (Hülagü, 1993: 465).

Gazi Osman Paşa'nın siyasi hayatında öne çıkan konulardan birisi de Tunuslu Hayreddin Paşa ile girişmiş olduğu siyasi rekabettir (Çetin, 1998: 190). Tunuslu Hayreddin Paşa, Tunus'ta yaptığı çok önemli ıslahat çalışmaları ile öne çıkmıştı. Ekim 1878'den itibaren Sultan Abdülhamid Tunuslu Hayreddin Paşa'ya büyük bir güven duymaya başlamıştı. Padişahın Safvet Paşa'nın reformlar konusundaki pasifliğinden hoşnut olmadığını ve Hayreddin Paşa'ya sempati duyduğunu fark eden İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Henry Layard, İngiliz yanlısı Hayreddin Paşa'nın sadarete getirilmesi konusunda gerekli çabayı göstermekten geri durmamıştır. Tunuslu Hayreddin Paşa 4 Aralık 1878'den 29 Temmuz 1879 tarihine kadar sekiz ay sürecek olan hükûmeti kurmakla görevlendirilmiştir. Böylece Hayreddin Paşa, Osmanlı askerî sınıfını ıslah etme projesinin başına getirilmiş oluyordu. Sadarete tayininden iki gün sonra Padişah'ın emri ile Henry Layard ile görüşen Hayreddin Paşa, İngiliz Büyükelçisinin takdirini kazanmıştır. Mâbeyn Müşiri Gazi Osman Paşa yeni hükûmette Seraskerlik makamında bırakılmıştır (Çetin, 1998: 192-193). Hayreddin Paşa'nın sadareti

esnasında ordunun ıslahı konusunda ileri sürdüğü önerinin Gazi Osman Paşa ile Hayreddin Paşa arasındaki rekabeti ateşlediği anlaşılmaktadır. Çünkü Sadrazam Hayreddin Paşa, Seraskerlik makamının yetkilerinin kısıtlanmasını ve yetkilerin bir kısmının Harbiye Nezaretine devredilmesini önermiş, Serasker Gazi Osman Paşa ise buna şiddetle karşı çıkarak bu kararın geri çekilmemesi durumunda komisyonun feshedileceğini söylemiştir. Komisyonun kararında ısrar etmesi üzerine ıslahat komisyonu feshedilmiştir. Bu gelişmelerden anlaşıldığına göre; Gazi Osman Paşa ve Hayreddin Paşa arasındaki siyasi rekabetin temel nedeninin, iki paşanın devletin takip edeceği dış politika ve ordunun ıslahı konusundaki fikir ayrılığı olduğu muhtemeldir.

Hayreddin Paşa, devletin kurtuluşunu Avrupalı usullerle yapılacak ıslahat hareketine bağlayıp İngiltere'ye yaslanan bir politikayı savunurken Osman Paşa ise yapılacak yeniliklerin Osmanlı kültür ve değerlerine ters düşmeden yapılması gerektiğini, ithal subaylarla yapılacak yenilik hareketlerinin dışa bağımlılığı doğuracağını savunmuştur. Osman Paşa, “vergi oranlarının artırılarak devletin Avrupa'ya bağımlılığının tamamıyla ortadan kaldırılabileceğini, yapılacak reformların eskiyi muhafazaya yönelik olmasıyla dış müdahale ve bağımlılığa karşı çıkılabileceğini” savunmuştur. Gazi Osman Paşa, Batı modeli ıslah çalışmalarına karşı çıkmakla kalmamış, Saray ve Harbiye Nezareti çevrelerindeki nüfuzunu kullanarak taraftarları nezdinde girişimlerde bulunup ıslahat çalışmalarının durdurulmasına da gayret etmiştir. Her şeye karşı çıkan bir devlet adamı gibi lanse edilmiş olmasına rağmen şunu da göz ardı etmemek gerekir ki, Paşa ıslahat yapılmasına değil, Avrupa devletlerinin Osmanlı işlerine müdahalesini kolaylaştırabilecek şekilde ıslahat yapma metoduna karşı olmuştur (Hülagü, 1993: 310).

Sadrazam Tunuslu Hayreddin Paşa, reformların icra olunmasına Gazi Osman Paşa'nın engel olduğunu, Saraya sunulan ıslahat tekliflerinin Seraskerlik makamında bulunan Gazi Osman Paşa tarafından hasıraltı edilerek Sultan tarafından onaylanmasının engellendiğini, Osman Paşa'nın Seraskerlikte bulunduğu sürece ıslahat çalışmalarının başarılı olamayacağını ileri sürüp Paşa'yı şikâyet ederek Padişahı harekete geçirmek istemiştir. Sadrazam ve Serasker arasındaki bu siyasi mücadele, onların taraftarlarının da müdahil olmalarıyla birbirlerini itham eden jurnallerin Sultan Abdülhamid'e sunulmasıyla içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Gazi Osman Paşa ve taraftarlarına göre “*Tunuslu Hayreddin Paşa ve Said Paşa memleketin mahvına çalışmakta*”yken Hayreddin Paşa ve taraftarlarına göre “*Gazi Osman Paşa ve kayınbiraderi Başkâtip Rıza Bey fırsatçı, cahil, dar görüşlü ve Rus taraftarı*”ydılar (Hülagü, 1993: 314-316).

İngiliz Elçisi Henry Layard da Tunuslu Hayreddin Paşa'nın Gazi Osman Paşa ile olan siyasi rekabetinden İngiliz taraftarı Hayreddin Paşa'nın başarıyla çıkması adına müdahil olmuştur. Layard, Tunuslu Hayreddin Paşa'nın en büyük destekçisi, Gazi Osman Paşa'nın da en önemli muhaliflerinden birisi olmuştur. Layard, uygulanmak istenen dışa bağımlı reformlara karşı çıkması yanında İngilizlere göre İstanbul'daki muhafazakâr zümrelerin temsilcisi konumundaki Osman Paşa'ya muhalefet etmiştir. Layard, siyasi gelişmeler ve ıslahat hareketi hususunda Padişah ile çok defa görüşmüştür. 2 Temmuz 1879 tarihinde Sultan Abdülhamid ile görüşen Layard, Gazi Osman Paşa'nın iyi bir asker olduğunu fakat iyi bir devlet adamı olmadığını iddia etmiştir. Paşa'nın ordunun ıslahına karşı çıktığını, caydırıcı fikirlere sahip olması dolayısıyla Hayreddin Paşa'nın ıslahat hareketini ve dış politikasını sekteye uğrattığını söyleyen Layard, ıslahatın başarılı olabilmesi için Osman Paşa'nın görevden uzaklaştırılmasını talep etmiştir. Layard, 2 Ocak 1880 tarihinde Padişah ile görüşmesinde de evvelki fikrini tekrar ederek Gazi Osman Paşa'nın Mâbeyn Müşirliği'nde kaldığı ve İstanbul'dan uzaklaştırılmadığı sürece ıslahat girişiminin varlığından söz edilemeyeceğini beyan etmiştir (Hülagü, 2000: 125). Padişah'ın Gazi Osman Paşa'yı görevinden uzaklaştırmaması üzerine Sadrazam Tunuslu Hayreddin Paşa 29 Temmuz 1879'da sadareten istifa etmiştir (Çetin, 1998: 194). Hayrettin Paşa'nın istifası İngiliz mahfillerinde ve onunla sıkı bir ilişki içerisinde olan İngiliz Büyükelçisi Henry Layard nezdinde üzüntüyle karşılanmıştır.

Nusret Paşa ve Fuad Paşa'nın Gazi Osman Paşa hakkında ileri sürdükleri iddialar ve Paşa hakkında Padişaha verdikleri Journaller de önemli bir yer tutmaktadır. Hakkında fazla bilgi bulunmayan Nusret Paşa devrinin diğer devlet adamlarına göre; *“Çerkes asıllı, Harbiye'den yetişmiş, Avrupa'ya gönderilmiş, Valiliklerde, kumandanlıklarda ve Şura'yı Devlet Azalığında bulunmuş, Deli lakabı ile anılan akıllı insanlar arasında bulunan orijinal bir insandır”* (Kılıç, 2002: 1). Nusret Paşa'nın, Irak ve Arabistan kıtasının ıslahı ile ilgili olarak saraya takdim ettiği 8 Mayıs 1893 (R. 26 Nisan 1309) tarihli ıslahat layihası, Avrupalı devletlerin bu bölge üzerindeki baskıları ve nüfuz oluşturmaya çalışmalarına karşı Osmanlı Devleti'nin takip edeceği siyaseti belirleme açısından mühimdir (Kılıç, 2002: 2). Nusret Paşa Sultan Abdülhamid'in Yaver-i Ekrem-i Şehriyari ekibi arasında yer almış olup kendisine 19 Haziran 1883 (R. 7 Haziran 1299) tarihinde Murassa Nişan-ı Âli Osman takdim edilmiştir (BOA. İ. DH. 889/70749). Mahmud Celâleddin Paşa'nın “Mir'ât-ı Hakikat” adlı eserinde Nusret Paşa ile ilgili olarak *“herkese zararı dokunan ve mecnunun biri olan askeri müşirlerden ve Sultan Mahmud'un kölelerinden Çerkes Nusret Paşa açıktan açığa Ahmed Vefik Paşa aleyhinde atıp*

tutmakla Padişah'ın zihninde kabine değişikliğine zemin hazırlamakta idi" (Oğuz, 2008: 101) ifadeleri yer almaktadır. Nusret Paşa, Sultan II. Abdülhamid devrinde Cevdet Paşa, Mahmut Celalettin Paşa ve Sururi Efendi gibi saraya yakın ve nüfuzlu devlet adamları arasında yer almıştır.

Sadrazam Tunuslu Hayreddin Paşa'nın köklü bir ıslahat hareketi tasarladığı esnada Gazi Osman Paşa aleyhinde, İngiliz Elçisi Henry Layard ile münasebet halinde olan Nusret ve Fuad Paşalar tarafından bazı ithamlar yöneltmiştir. İstanbul'da askeri kumandan olarak vazife yapmakta olan Fuad Paşa, Haziran 1879 tarihinde, Gazi Osman Paşa'yı Ruslar tarafından satın alınmış olmakla itham etmiştir. Osman Paşa hakkındaki asıl suçlamalar VI. Ordu-yu Hümâyün Müfettişi sıfatıyla Irak'ta bulunmuş olan Müşir Nusret Paşa'dan gelmiştir (Kılıç, 2002: 2).

Nusret Paşa, devrinin devlet adamları konusunda sadece Gazi Osman Paşa ile değil diğer önemli askerî ve sivil devlet adamları ile de rekabet içerisinde olmuş, liyakatsiz oldukları ithamıyla sık sık onları saraya şikâyet etmiştir. Nusret Paşa saraya verdiği 1879 tarihli bir raporda şu suçlamalarda bulunmuştur: "*Rüşdü, Hamdi, Vefik, Sadık ve Safvet Paşalar iki çeşit hastalıkla malûdürler. Bu hastalıklar, işin başına geldikleri gün devletin ümid-i bekâsından ve tevfiât-ı ilâhiyyenin imdâd ve iânesinden ümit kesmek ve diğeri de her husûsda huzûât-ı nefsiyye ve hevâiyyelerini menfaat-ı devlet ve millete tercih ve infisâllerinde tâhdiş-i ezhân-ı halkı mûcib olur kelimât-ı ağrâziyye işââ eylemektir*" (BOA. YEE. 9/26-4). Nusret Paşa'nın bu kadar ağır ifadeler kullanması muhtemelen bu kişilerle aralarındaki siyasi rekabet ve makam kavgasından kaynaklanmaktaydı. Nusret Paşa Sultan Abdülhamid'e sunduğu 7 Mart 1879 (23 Şubat 1294) tarihli bir raporda Midhat Paşa'nın Sultan Abdülaziz olayında başrol oynadığını iddia ederken (BOA. YEE. 17/48-02) 13 Nisan 1879 (R. 3 Nisan 1295) tarihli başka bir raporunda ise Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ve öldürülmesinde parmağı olduğunu iddia ettiği çok sayıda asker ve sivil şahsın bir listesini sunmuştur (BOA. YEE. 17/48-01).

Zaten mizacı itibariyle sıra dışı bir kişi olan Nusret Paşa'nın saray ve yerel hükümet aleyhine hareket etmeye başladığı görülmektedir. Bir süre sonra Nusret Paşa'nın halka ve yerel idarecilere uygunsuz davrandığına dair haberler gelmeye başlamıştır. Nusret Paşa'nın taşkınlığa varan davranışlarına Bağdat valisi ve Bağdat halkından gelen Paşa'nın yolsuzluk yaptığı şikâyetleri de eklenmeye başlanmıştır. Sürekli başka devlet adamlarını yolsuzlukla suçlamış olan Nusret Paşa bu defa aynı akıbete kendisi uğramıştır. Bağdat valisinden gelen başka bir rapor ise durumun vahametini ortaya koymuştu. Rapora göre, "Nusret Paşa Şiileri

tahrik etmekte olup yakında Irak'ta Sünniler ile Şiiler arasında bir ayrılık çıkmasına sebebiyet verecek davranışlar içerisinde" idi. Bu gelişmeler üzerine sadaret makamından 1 Ağustos 1892 (R. 20 Temmuz 1308) tarihinde Saraya yazılan yazıda; daha büyük gailelere neden olmasını önlemek ve Irak halkının şikâyetlerini dindirmek için Nusret Paşa'nın Bağdat'tan Haleb'e gönderilmesi teklif edilmiştir (BOA. Y. EE. 16/37). İstanbul'a gelmeye devam eden raporlardan Nusret Paşa'nın görevden alınması üzerinde fazla durulmadığı anlaşılmaktadır. Neticede, İstanbul'dan bir müfettişin Bağdat'a giderek olaylar hakkında tahkikat yapmasına ve Nusret Paşa'nın ifadesinin alınmasına karar verilmiştir. Fakat kaderin cilvesi ki Nusret Paşa hakkında tahkikat yapmak üzere Nusret Paşa'nın oğlu, sadaret yaverlerinden Kaymakam Muzaffer Bey görevlendirilmiştir (BOA. Y. A. HUS. 274/30-1). Babası Nusret Paşa hakkında gerekli tahkikatı yapmış olan Muzaffer Bey, Basra üzerinden İstanbul'a dönmek için 17 Mayıs 1893 (R. 5 Mayıs 1309) tarihinde Bağdat'tan ayrılmıştır (BOA. Y. A. HUS. 274/30-2). VI. Ordu-yu Hümâyün Müfettişi sıfatıyla Irak'ta görevine devam etmesine karar verilen Nusret Paşa, Padişah'a gönderdiği raporlarda sadrazamdan kâtibe kadar merkezdeki ve taşradaki devlet adamlarını sürekli olarak şikâyet etmeye devam etmiştir. Nusret Paşa 13 Ekim 1893 (R. 1 Teşrin-i Evvel 1309) tarihinde göndermiş olduğu telgrafta, İmam Musa Kâzım'ın türbesine saygısızlık yapıldığını ileri sürerek Irak halkı ve yerel idarecileri hakkında ağır ithamlarda ve çirkin ifadelerde bulunmuştur (BOA. Y. A. HUS. 282/27-2). Bu ağır üsluplu rapor üzerine 16 Ekim 1893 (R. 4 Teşrin-i Evvel 1309) tarihinde sadaret, Nusret Paşa'nın tevbih (azarlama) edilmesi için saraydan izin istemiştir. Nusret Paşa'nın uyarıldığı bu yazıda şu ifadeler mevcuttur: "... *memurîn-i hükûmet hakkında böyle tecavüzât-ı lisaniyeyi şâmil telgraf keşidesi gayet çirkin ve yolsuz olduğundan iş bu hareketinden dolayı müşarünileyh müşir Nusret Paşa'ya telgrafname yazılması...*" (BOA. Y. A. HUS. 282/27-1). Buraya kadar verdiğimiz bilgilerden ve onun hakkında mevcut olan belgelerden anlaşılacağı üzere Nusret Paşa çevresindekilerle kolay geçinemeyen, herkesi suçlama potansiyeli olan, belki de bu sayede padişahın gözüne girmeye çalışan muhteris bir devlet adamıdır. Dolayısıyla, başka devlet adamlarını da suçladığı için Gazi Osman Paşa hakkında ortaya aymış olduğu iddiaların sadece Paşa'yı karalamak adına ortaya atılmış mesnetsiz iddialar olduğu aşikârdır. İngiliz Elçisi Henry Layard'ın; "*Fuad ve Nusret Paşaların Gazi Osman Paşa aleyhinde böyle bir ithamda bulunmalarından maksat, onun saraydaki nüfuzunu sarsmaya yönelikti. Eğer bu girişimlerinde muvaffak olurlarsa, Abdülhamid'in, büyük bir ihtimalle Gazi Osman Paşa'yı vali olarak Yemen'e göndereceğini, saray mareşalliğini Nusret Paşa'ya vereceğini ve hâlihazırda topçu sınıfı başkanı olan Ali Saib Paşa'yı da seraskerlik*

vazifesine atayacağını ümit etmişlerdi” (Hülagü, 1993: 318) ifadeleri de görüşümüzü destekler mahiyettedir.

Nusret Paşa’nın Gazi Osman Paşa hakkında ileri sürdüğü iddialardan birisi de Ali Suavi Olayı’ndan (Çırağan Vakası) haberi olduğu halde Padişaha haber vermediğidir. Ali Suavi, 20 Mayıs 1878 tarihinde eski padişah V. Murad’ı tekrar tahta çıkarmak maksadıyla Sultan Abdülhamid’e karşı bir darbe girişiminde bulunmuştur. Suavi, 93 Harbi sonunda İstanbul’a gelmiş olan muhacirleri etrafına toplayarak Sultan V. Murad’ın bulunduğu Çırağan Sarayı’nı basmış ancak Beşiktaş Muhafızı Yedi-Sekiz Hasan Paşa olay yerine gelerek Ali Suavi’yi öldürmüştür. Bertaraf edilen bu darbe teşebbüsü esnasında ihtilalcilerden 23 kişi ölmüş 15 kişi yaralanmıştır (Uzunçarşılı, 1944: 73-119; Erkoç, 2004; Erdül, 2000). Nusret Paşa, Seraskerlik makamında bulunan Gazi Osman Paşa ile Süleyman ve Midhat Paşaların Ali Suavi Vakası ile münasebetlerini ileri sürdüğü bir jurnal vermiştir (Uzunçarşılı, 1944: 73). 7 Şubat 1879 (R. 26 Kanûn-ı Sâni 1294) tarihinde verdiği jurnalde Nusret Paşa, Gazi Osman Paşa’nın bu olayla yakın bir alakası olduğunu, en azından hadisenin vuku bulacağından haberdar bulunduğunu iddia etmiştir. Nusret Paşa’nın iddiasına göre, ihtilal öncesinde Ali Suavi komitesinin baş tahrikçilerinden bazıları Gazi Osman Paşa’ya giderek icra edilecek planı ifşa edip Paşa’ya ittifak teklif ederek kendilerine destek olmalarını talep etmişlerdir. Olaydan önce Gazi Osman Paşa, yalısında bacanağı Rıza Bey ile oturmuş Süleyman ve Midhat Paşalar ile haberleşmiş, o esnada Süleyman Paşa Ali Suavi’ye 300 lira göndermiştir. Gazi Osman Paşa güya bunları bildiği halde Padişaha anlatmayarak sükût etmiştir. Olaydan bir gün önce Gazi Osman Paşa ve Rüşdü Paşa Kâğıthane’de yoğurt yerlerken *artan kısmını yarın yüzümüze süreceğiz* diyerek ertesi gün Ali Suavi olayının cereyan edeceğine işaret etmişlerdir (BOA. Y. EE. 23/33-1). Nusret Paşa, Osman Paşa aleyhindeki raporunda şu ifadeleri kullanmıştır. “*Suavi komitesinin kendisine böyle bir teklifte bulunup bulunmadığı Osman Paşa’ya sorulsa elbette inkâr edecektir. Mademki o zaman kendisi Hassa Müşiri ve umum orduların başkumandanı olduğu halde hiçbir faaliyete teşebbüs etmeyip sükût etmiştir, bu vasıfları taşıyan ve padişahın emri altında bulunan bir memurun neden böyle davrandığına makam-ı saltanat tarafından dikkat ve itina gösterilmelidir*” (BOA. Y. EE. 23/33-1).

Nusret Paşa’nın Gazi Osman Paşa’nın Suavi olayında parmağı olduğuna dair iddiasını ispat etmek için ileri sürdüğü konulardan birisi de, olaydan bir gün önce Gazi Osman Paşa’nın, Suavi olayının tahrikçilerinden ve dört büyük cinayetin zanlısı olarak mahkeme tarafından suçlanarak mahkûm edilmiş olan Süleyman Paşa’yla yanında savcı olmadığı halde

görüşmesidir. Nusret Paşa, “ ... bir seraskerin *bir mahkûm ile böyle gizlice kapanıp müzakere etmesi, ertesi günü Süleyman Paşa’nın evâmîr-i mahsusa-i şehinşâhi varmış gibi kurtarılması birçok mânâlara geleceği ve bir takım fesedenin meydan-ı ifsâdiyesine yollar açacağından hukuk-ı saltanat ve millet zâyî olacağı aşîkârdır* (BOA. Y. EE. 23/33-1). Nusret Paşa’nın Gazi Osman Paşa’yı Suavi Olayı ile irtibatlı gösterme teşebbüsü sonuçsuz kalmıştır. Çünkü Suavi Olayı ile ilgili olarak yapılan soruşturmada Osman Paşa’nın adına rastlanmamıştır. Paşanın resmî vazifesine devam etmiş olması da olayla ilgisinin olmadığına göstergesidir. Nitekim bu konuya dair bir belgede; “*Suavi Vak’asını tertib edenler Sadık Paşa, Damad Mahmud Paşa ve esâmisinin söylenmesi münasib olmayan sair kesândan ibaret idi. İngiliz tercüman Sandison’un dahî vak’a mahallinde kalabalık içinde görülmesi, Johnstone’un dahî zî-medhal olduğu...*” (BOA. Y. EE. 3/8; Hocaoglu, 1998: 22) ibareleri mevcuttur.

Mâbeyn Müşirliği hayali kuran Nusret Paşa’nın Gazi Osman Paşa’ya yönelik isnatlarının birisi de Gazi Osman Paşa’nın yolsuzluk yaptığı iddialarıdır. Karşılıklı suçlamalar şeklinde gelişen bu rekabet sarayın müdahil olmasıyla farklı bir boyuta taşınmıştır. Gazi Osman Paşa, Sultan Abdülhamid’e müracaat ederek fazla müşkülât çıkarmaları ve işleri karıştırıp geciktirmelerinden dolayı, Fuad ve Nusret Paşaları Dâr-ı Şûrâ’daki görevlerinden uzaklaştırması talebinde bulunmuştur. Gazi Osman Paşa’nın bu şikâyeti üzerine Fuad Paşa saraya çağırılmıştır. Fuad Paşa 13 Haziran 1879 tarihinde Sultan Abdülhamid ile görüşmesinde, kendisinin ve Nusret Paşa’nın elinde Gazi Osman Paşa’nın bazı kişileri himaye ettiğini ve Harbiye Nezareti’nde onun bilgisi dâhilinde büyük çaplı yolsuzlukların gerçekleştiğini gösteren belgelerin bulunduğunu iddia etmiş, Padişah da Osman Paşa’yı ciddi şekilde tekdir edeceğine dair kendisine vaatte bulunmuştur. Fuad Paşa, Nusret Paşa’nın da bu noktada kendisiyle aynı görüşte olduğunu söyleyerek bu yolsuzlukların mahkeme önüne çıkarılmasını talep etmiş, mahkemenin bu iddiaları reddetmesi hâlinde görevlerinden istifa edeceklerini ifade etmiştir (Hülagü, 2000: 126).

Sultan Abdülhamid, Gazi Osman Paşa aleyhindeki suçlamaların aydınlatılmasını sadrazam başkanlığındaki bir heyete havale etmiştir. Bu heyet başta paşaları uzlaştırmaya çalışmış, bundan bir netice alınamaması üzerine de bu konuyu çözmede yetersiz olduğu gerekçesiyle sorumluluğu iade etmiştir. Bunun üzerine konuyu bir karara bağlamak için 17 Haziran 1879’da özel bir mahkeme teşkil edilmiştir. Özel mahkeme, yaptığı incelemeler sonunda Gazi Osman Paşa aleyhinde ileri sürülen iddiaların gerçek dışı olduğuna hükmetmiştir. Sultan Abdülhamid, davanın Gazi Osman Paşa’nın lehine sonuçlanması üzerine, ona olan güvenini

göstererek ertesi hafta Cuma namazına giderken Paşayı arabasına alarak karşısına oturtmuştur (Hülagü, 1993: 319).

Gazi Osman Paşa hakkında ileri sürülen iddialardan birisi de 1897 yılında cereyan eden Osmanlı-Yunan Savaşı esnasında yaşanmıştır. Bu savaş esnasında Osmanlı ordusunda göze çarpan düzensizlikleri teftiş etmek ve İstanbul ahali arasında Yunanlıların harbi kazanmakta olduğuna dair şayiaları izale etmek üzere Paşa'nın cepheye gönderilmesine karar verilmiştir. Paşa, 23 Nisan 1897 (R. 12 Nisan 1313) tarihinde İstanbul'dan Selanik'e hareket etmiştir (Kodaman, 1993: 12). Gizli tutulmasına rağmen Paşa'nın hareketinden haberdar olan İstanbul halkı Paşayı yolcu ederken tezahüratta bulunmuşlardır. Paşa'nın muarızları bu durumu hemen Saray'a şikâyet ederek bunun Padişah için olumsuz bir gelişme olduğunu iddia etmişlerdir. Journallerde; Paşa'nın muzaffer olarak dönmesi durumunda kendisini padişahın üstün göreceği, her istediğini yapmak isteyeceği ve hatta III. Selim devrinde Alemdar Mustafa Paşa'nın yaptığı gibi Orduyu alıp İstanbul'a gelebileceği iddia edilmiştir. Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa, tahtan indirilen III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak için ordu ile İstanbul'a gelerek IV. Mustafa'yı tahttan indirip III. Selim'i tahta çıkarmak istemiş fakat III. Selim'in öldürülmesi üzerine Şehzade Mahmud'u tahta çıkarmıştı (Karal, 1995: 87-98; Jorga, 2009: 155-165).

Sultan Abdülhamid'in, Gazi Osman Paşa'nın Selanik'te kalmasını ve cepheye gitmemesini emretmesi, Paşa hakkında verilen journallerin tesirinde kaldığını göstermektedir. Bu duruma çok üzülen ve ordu müfettişliği ile görevlendirilmesinin aslında kendisinin İstanbul'dan uzaklaştırılmak ve sürgün edilmek için bir bahane olduğunu düşünen Osman Paşa, 4 Mayıs 1897 (R. 22 Nisan 1313) tarihinde İstanbul'a gönderdiği sitem dolu telgrafta “... memuriyetimden maksad, hem acizlerini tahkir hem de bu bahane ile İstanbul'dan te'bid mânalarından başka bir şeye mahmûl olmaz, ...eğer İstanbul'dan hariç bir yerde bulunmaklığım arzu olunuyor ise Selanik'ten gayri olmak üzere tayin-i menfa buyurulması temennisindeyim ...” ifadelerini kullanmıştır. Bu gelişmenin kendisini Padişahın gözünden düşürmek için siyasi rakipleri tarafından tertip edilmiş bir tezgâh olduğunu tahmin eden Gazi Osman Paşa, ertesi gün gönderdiği başka bir telgrafta da “... melûnane olan maksatlarını icrada serbest kalmaktan ibaret olduğundan o makule erbâb-ı hıyanet haklarında lanet olsun demekte bahtiyarım” (Hülagü, 1993: 282-284) sözlerini kullanmıştır. Kendisini endişeye sevk eden bu telgraflar üzerine Sultan Abdülhamid, Osman Paşa'nın İstanbul'da bulunmasının daha faydalı olacağını düşünerek onu İstanbul'a çağırmıştır. Paşa, Selanik'te kalmasının kendisini müteessir ettiğini, sağlığının bozulduğunu, bu nedenle Avrupa'ya gitmesine izin

verilmesini rica ederek ilk çağrıya icabet etmemiştir. Bu telgraf Sultan Abdülhamid'in endişesini daha da artırmıştır. Zira Gazi Osman Paşa ile Padişah'ın arasının bozulduğu ve Paşa'nın Avrupa'ya kaçtığı dedikodularını Padişah bir zaaf olarak görürdü. Bu nedenle ikinci defa çağrılmış ama Paşa dönmekte ısrar etmiştir. Sabaha kadar süren yazışmalarda Osman Paşa ikna edilememiştir. O gün Cuma olduğundan, Padişah bu şayiaların toplumdaki olumsuz neticelerinden çekindiğinden, Osman Paşa'dan olumlu cevap alınmadan arabasına binmemiştir. Sonunda Osman Paşa'dan İstanbul'a döneceği haberinin alınması üzerine Sultan Abdülhamid, selamlık alayına çıkmıştır (Tahsin Paşa, 1990: 67).

Gazi Osman Paşa'nın Mason olup olmadığı konusundaki iddialara gelince, bu konu Paşa'nın yaşadığı dönemden ziyade daha sonraki dönemlerde ileri sürülmüş bir iddiadır. Akademik bir kaynağa dayanmayan çok sayıda popüler yazıda Gazi Osman Paşa, Sultan Abdülhamid devri mason paşaları arasında gösterilmiştir. Ancak yerli ve yabancı hiçbir akademik kaynakta bu konu ile ilgili bir delil sunulmamıştır. Bu konuda herhangi bir delil tespit edilmiş olsa Paşa'nın muhalifleri tarafından hemen gündeme getirilmesi kaçınılmaz olurdu. Kaldı ki Gazi Osman Paşa'nın İngilizler tarafından da kabul edilen inanç ve fikir yapısı masonik bir düşünceyle tezat oluşturmaktadır. Gazi Osman Paşa gibi XVIII. asırdan itibaren çok sayıda önemli ismin "*Türkiye'nin ilk masonları*" şeklinde gösterilmesi, "*Türkiye'nin en önemli isimleri bizdendi, asırlar boyunca memleketin kaderine sadece biz hâkim olmuştuk*" mesajını verebilmek maksadıyla bazı çevrelerin başvurduğu ucuz ve mesnetsiz bir reklâm çabasından ibarettir (Bardakçı, 2012).

Sultan Abdülhamid'in Gazi Osman Paşa'ya Karşı Tutumu

Sultan Abdülhamid ile Gazi Osman Paşa arasındaki samimi münasebet Plevne Muharebeleri sonunda Osman Paşa'nın saraya alınması ile başlamıştır. Abdülhamid, halkın sevgi ve hayranlık duyduğu Gazi Osman Paşa'yı takdir ve taltif ederek Hassa Müşirliği, Mâbeyn Müşirliği ve Seraskerlik makamlarına getirmiş, Cuma selamlığına çıkarken onu arabasına alarak karşısında yer vermek suretiyle kendisine olan muhabbetini ortaya koymuştur. Gazi Osman Paşa Cuma selamlığında olduğu gibi bayramlarda ve Ramazan'da Kadir Gecesi *Akşam Alayları*'nda da padişahın yanı başında bulunmuş, saray mareşali olarak onunla birlikte Hırka-i Şerif ziyaretlerine katılmıştır (Osmanoğlu, 2008, s. 98; Pakalın, 2008: 32).

Bazı çevrelere göre Sultan Abdülhamid'in Gazi Osman Paşa'yı Cuma selamlığı, Kadir gecesi alayı, Hırka-i Saadet ziyareti ve Bayram alayları esnasında daima saltanat arabasında karşına oturtması, kendisine yapılabilecek bir suikast girişimini engellemek içindi (Ayyıldız, 2008: 67-74). Bu özel dostluk sonraki yıllarda akrabalık ilişkisine dönüşmüş, Sultan Abdülhamid

iki kızını Gazi Osman Paşa'nın iki oğlu ile evlendirmiştir (Osmanoğlu, 2008: 69-70; Hülagü, 2000: 127). Sultan Abdülhamid kızlarından Zekiye Sultan'ı Nureddin Paşa'ya (BOA. İ. DH. 1122/87682) Nâime Sultan'ı ise Mehmed Kemâleddin Paşa'ya nikâhlamıştır (BOA. İ. DH. 1122/87682). Sultan Abdülhamid'in büyük kızı Zekiye Sultan ile Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa'nın oğlu Nureddin Paşa, 1924 yılında Osmanlı Hanedan ailesinin bütün mensuplarıyla beraber Türkiye'den sürgüne gönderilmiş ve Fransa'nın İspanya sınırı yakınlarındaki Pau Kasabası'na yerleşmişlerdir. Son yıllarını sefalet içinde geçiren Sultan ile kocasına Pau'daki bir Ermeni otelci kucak açmış, hayatlarının sonuna kadar onlara bakmış ve cenazelerini de o kaldırmıştır (Bardakçı, 2010). Rivayetlere göre Gazi Osman Paşa'nın diğer oğlu Mehmed Kemaleddin ise ilerleyen zamanlarda, yalı komşuları olan eski padişah V. Murad'ın kızı Hadice Sultan ile gönül ilişkisi yaşayarak eşi Nâime Sultanı, dolayısıyla da kayınpederi Sultan Abdülhamid'i aldatmıştır. Durumu öğrenen Padişah, kızı Nâime Sultan'ı Kemaleddin Paşa'dan boşatarak sabık damadını bütün unvanlarını almak suretiyle Bursa'ya sürgün etmiştir (Bardakçı, 2012).

Resmi görevleri ve padişah ile olan aile münasebetlerinden dolayı Osman Paşa sarayda nüfuzlu bir yer edinmiştir. İngilizlerin iddialarına göre ise Sultan Abdülhamid aslında Osman Paşa'yı siyaseten düşük profilli bulmasına rağmen tüm kabine değişikliklerinde görevde tutarak Paşa'nın halk nazarındaki popülaritesini kullanmak suretiyle ordunun desteğini kazanma düşüncesinde olmuştur (Hülagü, 1993: 324). Arminius Vambery, Londra'ya gönderdiği 28 Ağustos 1892 tarihli bir raporunda Sultan Abdülhamid ile Gazi Osman Paşa arasındaki münasebetler için şu ifadeleri kullanmıştır.

“Sultan ve Paşa arasındaki yakınlığa tanık olanlar, Paşa'nın Padişah üzerinde büyük nüfuzu olduğunu sanarak aldanabilirler. Oysa gerçek tam tersidir. Plevne Kahramanı Osman Paşa Türk aydın çevreleri tarafından putlaştırılmaktan çıkmıştır. Onun ihtirası ve entrika aşkı meydan muharebelerinde kazandığı şöhretini lekelemiştir. Halkın yalnız cahil kesiminde sitayişle anılmakta, adına marşlar çalınmaktadır. Halkın bu zayıf yönünü gören Padişah akıllı davranmış ve duygulara kalben katılmasa bile bu kahramanı ödüllendirmekten kaçınmamıştır. Milletin karşısına her çıkışında arabasında Paşa ile karşılıklı oturmuştur. Fakat aslında bu adama hiç yakınlık duymamakta, hatta ona güvenmemektedir. Çünkü Osman Paşa'nın savaş esiri olarak Rusların eline düştüğü günlerde başta Çar olmak üzere Rus ileri gelenleri tarafından kendisine

değer verilmesi ve törenlerle ağırlanması onun aşırılığa kaçan bir Rus sempatisini kesilmesine neden olmuştur” (Öke, 1991:106-107)

Gazi Osman Paşa, gerek padişaha olan yakınlığı ve gerekse üstlendiği resmi vazifeler dolayısıyla hem Saray hem de bürokrasi üzerinde önemli bir mevki edinmiştir. İngilizler tarafından “ulema ve askeri sınıfının lideri ve batı menşeli reformların baş muhalifi” olarak gösterilmesi de Paşa’nın Abdülhamid siyasetine etki ettiğini göstermektedir. Osman Paşa’nın 1878’den 1900 yılına kadar aralıksız olarak devam eden Saray vazifeleri incelendiğinde, Sultan Abdülhamid’in Gazi Osman Paşa’ya karşı müspet düşüncelere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Tunuslu Hayreddin Paşa, Fuad Paşa, Nusret Paşa gibi dönemin devlet adamlarının ve İngiliz Büyükelçisi Henry Layard’ın Osman Paşa’ya yönelttiği ithamlara karşı; bu kişilerin kişisel rekabet ve makam ihtirası nedeniyle Gazi Osman Paşa’ya karşı entrika çevirdiklerini, kendisinin ise Osman Paşa’ya güven duyduğunu ifade etmiştir (Hülagü, 2000: 126). Açılan tahkikat ve yapılan inceleme ve araştırmalar neticesi tüm bu itham ve suçlamaların asılsız olduğu resmen tescil edilmiş, muhaliflerinin onu saraydan ve İstanbul’dan uzaklaştırma girişimleri akim kalmıştır. Onu saf dışı etmek isteyenlerin bizzat kendileri devlet idaresinden uzaklaştırılmışlardır (Hülagü, 2006: 269-273).

Bazı rivayetlerde, Paşa’nın her şeye evet demeyen bir fitrata sahip olması münasebetiyle Sultan Abdülhamid’in ondan sürekli olarak kuşku duyduğu fakat paşanın hıyanete alet olmayacağından emin olduğu için başı dara düşünce de ilk önce ona müracaat ettiği dile getirilmiştir. Paşa’nın akrabası olması münasebetiyle kendisini yakından tanımış olan Semih Mümtaz Bey’den rivayet edilen ve diğer kaynaklarda yer almayan ilginç ifadelerle göre, Paşa’nın cenaze alayı ve defni esnasında cereyan eden garip gelişmeler Sultan’ın Paşa’ya güvenmediğini ortaya koymaktadır. Rivayete göre; “Paşa’nın cenazesinin defninden bir gün sonra Padişah’ın emriyle Osman Paşa’nın odasında ve masasında yer alan eşyaları arasında arama yapılmış, ayrıca yaverlerden Kabasakal Mehmed Paşa vasıtasıyla Osman Paşa’nın kabri açılarak defnedilmiş cenazenin gerçekten ona ait olup olmadığı teyit edilmiştir” (Pakalın, 2008: 29).

Sonuç

Biyografi inşasının temel zorluğu, tarihin nesnesi durumuna düşmüş bir insana yeniden kimlik çıkarma meselesidir. Sübjektifliği tabiatında barındıran bu alanda, hayatı ele alınan şahsı tarihsel gerçeklikten koparmadan hareket edebilmek ise asıl meseledir. Bu alanda yapılan çalışmaların genel itibarıyla övmeye mütemayıl bir durum arz ettiği bir hakikattir. Bu

münasebetle tarihsel objektifliğin çoğunlukla gözden kaçırıldığı ve hakikatin tecellisinin geciktiği de aşikârdır. İncelediğimiz Gazi Osman Paşa örneğinde de görüldüğü üzere, özellikle meşhur şahısların biyografisinin yazılmasında şahsın tarihe mal olmuş kahramanlıkları ve övgüye mazhar yönleri ele alınırken onun gündelik ve beşeri yönleri perdelenmektedir. Çalışmamızda, biyografi yazımında göz ardı edilen noktalara değinerek hayatı incelenen şahsın biyografisinin geri plan unsurlarını görmeyi amaç edindik. Bu bağlamda, üzerinde çok durulmamış veya resmi tarihte yaygın olarak bilinen noktalarının dışındaki alternatif noktalar üzerinden Gazi Osman Paşa'yı incelemeye çalıştık. Neticede karşılaştığımız gerçek şu oldu ki, askerî kişiliği yerli ve yabancı uzmanlar tarafından ittifakla teyit edilmiş olan Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa'nın siyasi hayatı hakkında bilinmeyen nokta sayısı oldukça fazladır. Gazi Osman Paşa, siyasi hayatı diyebileceğimiz Yıldız vazifeleri esnasında bazı siyasi çevreler tarafından oldukça ciddi ithamlara maruz bırakılmıştır. Dünyevi ve idari görüşleri sebebiyle eleştiriye maruz kalmış olan Paşa ve muarızları arasında uzun soluklu bir mücadele cereyan etmiştir. Devrinin yerli ve yabancı bazı devlet adamları tarafından, yolsuzluk yapmaktan devlet aleyhine çalışmaya, Padişaha karşı hizip oluşturmaktan darbe teşebbüsüne kadar çok farklı konularda itham edilmiştir. Fakat bütün bu iddiaların siyasi bir rekabetten kaynaklandığı yapılan resmi incelemeler neticesinde teyit edilerek Gazi Osman Paşa hukuk nezdinde aklanmıştır.

Kaynakça

- Açıkel, Y. (2000), “Gazi Osman Paşa’nın Çocukluk Döneminde Yetiştigi Eğitim ve Öğretim Kurumları”, I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi Sempozyumu, 5-7 Nisan 2000, Tokat, 32-49.
- Akyıldız, A. (2003), “Mâbeyn-i Hümayun”, TDV. İslâm Ansiklopedisi, C. 27, s. 283-286.
- Ayyıldız, N. (2008), II. Abdülhamid Dönemi Saray Merasimleri, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Bardakçı, M. (2010), “Abdülhamid ile Gazi Osman Paşa’nın Çocuklarına Ermeniler Sahip Çıkmıştı”, Haber Türk, 7 Mart.
- Bardakçı, M. (2012), “Gazi Osman Paşa Mason muydu?”, Haber Türk, 8 Temmuz.
- Bayur, H. K. (1954), Sadrazam Kâmil Paşa, Ankara: Sanat Basımevi.
- BOA. İ. DH. 1122/87682.
- BOA. İ. DH. 889/70749.
- BOA. İ. DH. 964/76193.
- BOA. Y. EE. 3/8.
- BOA. Y. EE. 9/26-4.
- BOA. Y. EE. 16/37.
- BOA. Y. EE. 17/48-01.
- BOA. Y. A. HUS. 282/27-2.
- BOA. Y. A. HUS. 282/27-1.
- BOA. Y. A. HUS. 274/30-1.
- BOA. Y. A. HUS. 274/30-2.
- BOA. Y. PRK. BŞK. 5/11-1.
- BOA. Y. PRK. BŞK. 55/97.
- Cinlioğlu, H. T. (1944), Osmanlılar Zamanında Tokat, 4. Kısım, Tokat.
- Çetin, A. (1998), Tunuslu Hayreddin Paşa, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Eraslan, C. (1992), II. Abdülhamid ve İslâm Birliği, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Erdül, M. (2000), Başveren İnkılapçı Ali Suavi, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Erkoç, E. (2004), Beşiktaş Muhafızı Yedi Sekiz Hasan Paşa, Çorum: Çorum Belediyesi.
- Halkın, L. E. (1989), Tarih Tenkidinin Unsurları, (Çev.: Bahaeddin Yediyıldız), Ankara: TTK. Yayınları.
- Hocaoğlu, M. (1998), II. Abdülhamid’in Muhtıraları, İstanbul: Kamer Yayınları.
- Hülagü, M. (1993), Gazi Osman Paşa, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Hülagü, M. (1996), “Gazi Osman Paşa ve Plevne”, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 1995-1996 Kültürel Etkinlikler Kitabı.
- Hülagü, M. (1996), “Gazi Osman Paşa”, TDV. İslâm Ansiklopedisi, C. 13, 464-465.
- Hülagü, M. (2000), “Gazi Osman Paşa ve Siyaset”, I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi Sempozyumu, 5-7 Nisan, Tokat, 107-130.
- Hülagü, M. (2006), Yaralı Mareşal Gazi Osman Paşa, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.
- İnal, İ. M. K. (1982), Son Sadrazamlar, C. III, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Jorga, N. (2009), Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, C. 5, Çev.: Nilüfer Epçeli, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

- Karaca, A. (2002), Saray'da/Mabeyn-i Hümayûn'da Yâverlik Kurumu (1839-1920)", *Türkler Ansiklopedisi*, C. XIII, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 610-628.
- Karal, E. Z. (1995), *Osmanlı Tarihi*, C. V, Ankara: TTK. Yayınları.
- Kılıç, S. (2002), "Nusret Paşa'nın Irak'ta Islahat Önerileri", XIV. Uluslararası Türk Tarih Kongresi.
- Kodaman, B. (1993), *1897 Türk-Yunan Savaşı*, Ankara: TTK. Yayınları.
- Kuneralp, S. (1999), *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, İstanbul: İsis Yayınları.
- Mehmed S. (1996), *Sicill-i Osmanî*, (Ed.: Nuri Akbayar), İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Musavver Medeniyet, 22 Mart 1876 (H. 25 Safer 1293): nr. 7.
- Nişanyan, S. (2010), *Adını Unutan Ülke, Türkiye'de Adı Değiştirilen Yerler Sözlüğü*, Everest Yayınları.
- Oğuz, M. (2008) "Osmanlı Devleti'nde Devlet Adamı Kıtılığı (Kâht-ı Rical) Hakkında II. Abdülhamid'e Sunulan Bir Rapor", *TÜBAR-XXIV/Güz*, s. 99-135.
- Ortaylı, İ. (2010), "Osmanlı Lehine Çalışan Büyükelçi", *Milliyet*, 25 Ocak.
- Osmanoğlu, A. (2008), *Babam Sultan Abdülhamid*, İstanbul: Selis Yayınları.
- Öke, M. K. (1991), *Saraydaki Casus: Gizli Belgelerle Abdülhamid Devri ve İngiliz Ajanı Yahudi Vambery*, İstanbul: Hikmet Neşriyat.
- Özcan, B. (2002), "Ölümünün 102. Yıldönümünde Gazi Osman Paşa ve Plevne'den Manzaralar", *Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 19, 239-255.
- Özcan, B. (2009), "Birinci Kolordu Başkâtibi'nin Kaleminden Gazi Osman Paşa", *Kümbet Dergisi Gazi Osman Paşa Özel Sayısı*, S.13, 22-28.
- Pakalın, M. Z. (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I-III, İstanbul: MEB. Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (2008), *Sicill-i Osmanî Zeyli*, C. VII, Ankara: TTK. Yayınları.
- Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, Sene 1295, Maarif Matbaası, İstanbul 1295 (1878).
- Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, 34. Def'a, Matbaa-i Amire, İstanbul 1296 (1879).
- Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, 35. Def'a, Matbaa-i Amire, İstanbul 1297 (1880).
- Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, 56. Sene, Mahmud Bey ve Şürekâsı Matbaası, İstanbul 1318 (1900).
- Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, 64. Sene, Matbaa-i Ahmed İhsan, İstanbul 1326 (1908).
- Sedes, H. (1952), *Osmanlı-Rus-Rumen Savaşı*, C. X, İstanbul: KKK. Askeri Basımevi.
- Tahsin Paşa. (1990), *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları: Sultan Abdülhamid*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Türkmen, Z. (2006), "Müşir", *TDV. İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, s. 160-162.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1944), "Ali Süavi ve Çırağan Sarayı Vak'ası", *Belleten*, C. VIII, S. 29, 73-119.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2000), *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, Ankara, TTK. Yayınları.
- [www.http://tr.wikipedia.org/wiki/Gaziosmanpaşa_Tokat](http://tr.wikipedia.org/wiki/Gaziosmanpaşa_Tokat). (20.03. 2017).